



امارت اسلامی افغانستان

وزارت ارشاد، حج و اوقاف

ریاست ارشاد و انسجام مساجد



موضوع خطابت روز جمعه

و تقریر و بیان تحریر شده که به تمام خطباء مرکز و ولایات

به هر دو زبان ملی کشور (دري و پشتو) ارسال میگردد

۱۴/ربیع الاول/۱۴۴۵ هـ، ق موافق ۷/میزان/۱۴۰۲ هـ، ش

مفهوم ، موارد و فضیلت های صدقه جاریه

الحمد لله الذي يجزي المتصدقين، ولا يضيع أجر المحسنين، والصلاة والسلام على الرسول الأمين، أجدد الناس أجمعين، وعلى آله وصحبه والتابعين، أما بعد :

قال الله في كتابه المجيد وفرقانه الحميد: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ { البقرة : (۲۶۷)

مفهوم صدقه جاریه:

صدقه جاریه هر آن عمل و کاری را گفته میشود که به منفعت زندگی مردم صورت گرفته باشد و بعد از مرگ ثواب آن به مسلمان برسد.

یا به عبارت دیگر صدقه جاریه عبارت از هر عمل خیریه ای است که ثواب آن بعد از مرگ به صدقه کننده برسد.

این بدان معنی است وقتیکه انسان وفات میکند دفتر اعمال او بسته میشود، اگر کسی اینطور یک عمل خیریه ای را انجام داده باشد که به مردم از آن نفع و فائده میرسد وقتیکه صدقه کننده وفات شود، بعد از مرگ وی اجر و ثواب برای او میرسد بشرطیکه مردم از آن استفاده کنند ، مانند: اعمار مسجد و یا حفر چاه ها وغیره...

وقتیکه کسی وفات میشود در دنیا کدام کار های نیک و عبادت میکرد که از آن ثواب بدست می آورد، به محض مردن وی این سلسله بند میشود و دیگر ثواب را کمائی کرده نمیتواند بغیر از آن مواردیکه در شریعت ذکر گردیده است.

مسلمانان دو نوع کارهای خیر و اعمال نیک را انجام میدهند؛ نوع اول: آن کارهای خیریه اند وقتیکه مسلمان آنها را انجام میدهد، الله تعالی به او مطابق نیت آن اجر و ثواب برایش میدهد وقتیکه مسلمان می میرد بعد از مرگ از این نوع کارها ثواب اضافه به او نمی رسد و دروازه ثواب بند میشود.

نوع دوم: آن کارهای خیریه و اعمال نیک اند که مسلمانان آنها را انجام میدهند الله تعالی به او اجر و ثواب میدهد حتی که ثواب و پاداش آن اعمال پس از مرگ هم به آن شخص متوفی میرسد، تا وقتیکه مردم به آن کارها عمل کنند و از آن بهره ببرد که این نوع کارها را صدقه جاریه گفته میشود.

صدقه جاریه به طور عموم آن کارهای خیریه ای اند که مردم از آن به طور دوامدار استفاده کرده و به آن عمل میکنند.

در مفهوم صدقه جاریه شناختن دو سخن ضروری است:

اول:- اینکه عمل صدقه کرده شده دوام و بقاء داشته باشد، اگر شی صدقه شده بقاء نداشته باشد و به اثر استعمال از بین می رود پس این از جمله صدقه و خیرات عام شمرده میشود و صدقه جاریه نیست . مثلیکه یک شخصی نان را پخته کرده و به فقراء بخوراند.

دوم:- اینکه عمل صدقه کرده شده به طور دوامدار برای مردم فائده و منفعت برساند و مردم از آن بهره بگیرند. در صدقه جاریه این ضرور نیست که هر انسان به ذات خود صدقه جاریه را انجام بدهد بلکه اگر ورثه کسی برای شخص وفات شده صدقه جاریه را انجام میدهد، ثواب این صدقه به آن میت میرسد. اجماع علمای امت بر این است که به میت ثواب اعمال نیک ورثه میرسد مشروط به اینکه صدقه کننده ثواب عمل خود را به میت ببخشد. اگر کسی کدام عمل نیکی را انجام میدهد و ثواب آنرا برای شخصی متوفی ببخشد ثواب آن به شخص متوفی میرسد.

موارد صدقه جاریه:

صدقه جاریه موارد زیادی دارد که بعضی مشهور آن قرار ذیل است:

۱- وقف کردن زمین برای اعمار مسجد، مدارس دینی، حلقات علمی و اعمار یتیم خانه؛ تا وقتیکه مردم در مسجد وقف شده نماز خوانده و عبادت میکنند به وقف کننده اجر و ثواب میرسد و تا وقتیکه در مدرسه تدریس علوم دینی میشود به وقف کننده اجر و ثواب در قبر به او میرسد. خرید کتب دینی برای طالبان علم هم از جمله صدقه جاریه اند. عمل وقف در بین مردمان پیشین رائج بود اما متأسفانه که این سنت در شرایط فعلی در بین مردم کم رنگ شده است، امید است که عمل وقف در بین مردم رائج شود تا اینکه بنیاد های خیریه تقویه شود.

۲- آموختادن، نشر و پخش علم، تعلیم دادن علم شریعت برای مردم صدقه جاریه است. تا وقتیکه یک عالم علم خود را در بین مردم پخش و نشر می کند و مردم را بسوی دین دعوت و تبلیغ میکند به آن عالم اجر و ثواب میرسد. نشر و پخش علم صدقه جاریه ای است که جهان را روشن میکند، اساس و بنیاد هر عمل شمرده میشود، زیرا که اگر علم نباشد هیچ عمل دنیوی و اخروی به صورت درست انجام نمی شود. پخش و نشر علم به واسطه نوشتن و ثبت کردن هم در جمله صدقه جاریه می آید.

امام سیوطی در شرح این حدیث مینویسد: (أَوْ عِلْمٌ يَنْتَفَعُ بِهِ) هُوَ مَا خَلَفَهُ مِنْ تَعْلِيمٍ أَوْ تَصْنِيفٍ وَرَوَايَةٍ وَرَبَّمَا دَخَلَ فِي ذَلِكَ نَسْخَ كُتُبِ الْعِلْمِ وَتَسْطِيرُهَا وَضَبْطُهَا وَمُقَابَلَتُهَا وَتَحْرِيرُهَا وَالْإِتْقَانُ لَهَا بِالسَّمَاعِ وَكِتَابَةُ الطَّبَقَاتِ وَشِرَاءُ الْكُتُبِ الْمُشْتَمَلَةِ عَلَى ذَلِكَ وَلَكِنْ شَرْطُهُ أَنْ يَكُونَ مُنْتَفِعًا بِهِ). حاشیة السیوطی علی سنن النسائی (۶/ ۲۵۲)

۳- تربیه کردن اولاد صالح: تربیه کردن اولاد صالح صدقه جاریه است، فرزندیکه اعمال نیک انجام میدهد، نماز میخواند، تلاوت میکند، روزه میگیرد و سائر کارهای نیک را انجام میدهد به پدر او از این اعمال نیک ثواب میرسد، زیرا که اولاد نیک نتیجه زحمات پدر است. در حدیث شریف آمده است: (إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٌ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ) رواه مسلم.

ترجمه:- وقتیکه انسان می میرد اعمال او قطع میشود(ثواب)عمل او. به غیر از سه چیز که یکی آن صدقه جاریه است، دیگر آن، آن اعمالی است که مردم از آن منفعت میگیرند و سوم آن اولاد صالح است که بعد از مرگ پدر و یا مادر در حق وی دعا میکنند.

در یک روایت آمده است: (يَتَّبِعُ الرَّجُلَ بَعْدَ مَوْتِهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ: صَدَقَةٌ تَجْرِي بَعْدَهُ، وَصَلَاةٌ وَكَلِمَةٌ عَلَيْهِ، وَعِلْمٌ أَفْشَاهُ يُعْمَلُ بِهِ بَعْدَهُ). سنن الدارمی (۱/ ۴۶۲)

ترجمه:- سه خصلت بعد از مرگ به تعقیب انسان میباشد: صدقه جاریه، نماز خواندن اولاد او و علمیکه در بین مردم پخش کرده است و به آن عمل کرده میشود.

شارحین احادیث می نویسند: که ثواب این خصلتهای سه گانه از این جهت به میت میرسد که همه این اعمال نتیجه کسب و عمل آن انسان متوفی است.

امام نووی در شرح حدیث فوق میگوید: (قَالَ الْعُلَمَاءُ مَعْنَى الْحَدِيثِ أَنَّ عَمَلَ الْمَيِّتِ يَنْقَطِعُ بِمَوْتِهِ وَيَنْقَطِعُ تَجَدُّدُ الثَّوَابِ لَهُ إِلَّا فِي هَذِهِ الْأَشْيَاءِ الثَّلَاثَةِ لِكَوْنِهِ كَانَ سَبَبَهَا فَإِنَّ الْوَلَدَ مِنْ كَسْبِهِ وَكَذَلِكَ الْعِلْمُ الَّذِي خَلَفَهُ مِنْ تَعْلِيمٍ أَوْ تَصْنِيفٍ وَكَذَلِكَ الصَّدَقَةُ الْجَارِيَةُ وَهِيَ الْوَقْفُ) شرح النووي على مسلم (١١/٨٥)

همچنان اگر کسی به واسطه علم در دنیا یک چیزی را درست میکند و مردم از آن فائده میگیرند اینهم از جمله صدقه جاریه شمرده میشود، و به مخترع آن بعد از مرگ هم ثواب میرسد به شرط اینکه مردم از آن به طور دوامدار فائده بگیرند.

۴- چاپ و نشر مصحف (قرآن کریم) چاپ کردن قرآن کریم هم از جمله صدقه جاریه است و قرآن کریم را از بازار گرفتن و به مردم تقسیم کردن از جمله صدقه جاریه می باشد.

چاپ کردن قرآن کریم، تحفه دادن قرآن کریم و در بین مردم تقسیم کردن آن، خریداری تفاسیر و وقف کردن آن، خریدن کتب احادیث و وقف نمودن آن، و خریدن کتب شروح احادیث و وقف کردن آن، همه این ها در صدقه جاریه شامل اند.

تا وقتی که مصحف تلاوت میشود اجر و ثواب آن به وقف کننده میرسد.

۵- اعمار کردن جای برای شب گذراندن مسافرین، سابق مردم سفرهای پیاده میکردند گاه گاهی شب به آنها در صحرا فرامیرسید،

شریعت آباد کردن جاهای شب گذراندن مسافر را در صدقه جاریه شامل نمود.

۶- حفر چاه ها و نهر ها. حفر چاه ها و یا خریداری چاه به پول تا اینکه عام مردم از آن استفاده کنند و همچنان حفر کانال که مردم و حیوانات صحرائی از آن آب بنوشند صدقه جاریه است. زیرا که به چاه عام مردم ضرورت دارند و حفر کانال و رساندن آب به جاهای که خشک است، صدقه جاریه است. همچنان در راه ها و در جاهای ضرورت ایجاد آب خوره ها هم از جمله صدقه جاریه است.

از همین جهت صحابه کرام چاه ها را حفر میکردند و یا به پول خریداری میکردند و آنها را وقف میکردند.

در یک روایت آمده است: (اشْتَرَى عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانٍ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجَنَّةَ مَرْتَيْنِ بَيْعِ الْخَلْقِ: حِينَ حَفَرَ بئر رومة، وَحِينَ جَهَزَ جَيْشَ الْعُسْرَةِ). حلیة الأولیاء و طبقات الأصفیاء (١/٥٨)

در تاریخ درخشان اسلام زبیده رحمهما الله که خانم هارون الرشید بود، کانال تاریخی آن قابل یاد آوری است که از عراق شروع شده بود و تا به میدان عرفات آنرا حفر کرده بود؛ تا اینکه در مسیر حج حجاج و سائر مسافران از آن آب نوشیده و حیوانات خود را سیر آب کنند و این کانال شهرت زیادی دارد که تقریباً چهارده صد (١٤٠٠) کیلو متر طول دارد.

۷- وقف کردن باغ: در جامعه هر قسم مردم زندگی میکنند که بعضی آنها ثروتمند و سرمایه دار میباشند و بعضی فقیران و بینوا میباشند، مناسب است که فقراء و بینویان دستگیری شوند.

بنابراین شریعت اسلام وقف کردن باغ ها را مشروع گردانیده است؛ تا اینکه فقراء و مسکینان از میوه آن فائده بگیرند.

اگر کسی یک باغ مکمل را وقف کرده نمیتواند مناسب است که در کنار راه ها و یا در گوشه از زمین درختهای میوه دار و بی میوه غرس نماید که از یک طرف مردم از آن استفاده کند و از طرف دیگر در هوای محیط تغییرات مثبت ایجاد گردد که این خود صدقه جاریه است. در یک حدیث شریف آمده است: (مَا مِنْ مُسْلِمٍ غَرَسَ غَرْسًا فَأَكَلَ مِنْهُ إِنْسَانٌ أَوْ دَابَّةٌ إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ). صحیح البخاری ط: طوق النجاة (ص: ١٧)

ترجمه: - هیچ یک مسلمانی نیست که نهالی را غرس میکند و از آن انسان یا حیوان میخورد مگر اینکه از برای او این عمل صدقه است.

در یک روایت دیگر آمده است: (من بنیاً فی غیر ظلم ولا اعتداء أو غرس غرساً فی غیر ظلم ولا اعتداء کان له أجراً جارئاً ما انتفع به أحد من خلق الله). أخرجه أحمد (٣/٤٣٨)

ترجمه:- کسیکه بدون ظلم و تعدی یک آبادی را آباد و یا یک نهالی را غرس کند بدون ظلم و تجاوز مگر اینکه این از برای او اجر و پاداش جاری است تا وقتیکه مخلوقی از مخلوق الله تعالی از آن منفعت میگیرد.

۸- وقف کردن قبرستان و وسائل کردن قبر؛ زمین را وقف کردن برای قبرستان و وقف نمودن وسائل کردن قبر هم صدقه جاریه است، برای مردم مناسب است که به عوض دفن کردن اموات در زمین های امارتی برای قبرستان زمین خریداری نمایند و سپس آن را وقف نمایند، که این کار را اسلاف ما میکردند مناسب است که این سنت در بین مردم زنده کرده شود.

۹- کفالت کردن یتیمان: کفالت یتیمان و کمک کردن به آنها صدقه جاریه است. تا وقتیکه یتیم جوان نشده است اگر کفیل یتیم می میرد بعد از مرگ هم به او ثواب میرسد. همچنان اگر یتیم جوان میشود و درست تربیه شده باشد، اجر کارهای نیک آن به کفیلش میرسد. نبی علیه السلام میفرماید: (أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا) وَأَشَارَ بِالسَّبَابَةِ وَالْوُسْطَى ، وَفَرَجَ بَيْنَهُمَا . رواه البخاري .

ترجمه:- من و کفیل یتیم در جنت اینطور هستیم که به انگشت وسطی و سبابه خود اشاره کرد و در میان هر دو فاصله آورد.

۱۰- اعمار شفاخانه ها، خریداری کردن اسباب و وسائل مورد ضرورت شفاخانه، شفاخانه ها از جمله جاهای عام المنفعت اند که هر کس از آنها استفاده میکنند، بناً اعمار شفاخانه ها خیریه و خریداری کردن اسباب و وسائل مورد ضرورت شفاخانه صدقه جاریه است، شفاخانه ها جایی است که حیات مردم در آن نجات داده میشود و مریضان در آن معالجه میشوند، از شفاخانه های حمایت کردن عمل نیک است و ثواب خدمات آن بعد از مرگ هم به انسان میرسد در صورتیکه به طور دوامدار از آن استفاده شود.

۱۱- همکاری کردن با هلال احمر افغانی در قسمت معالجه اطفال هم صدقه جاریه است، کمیته هلال احمر افغانی بخاطر شفاخانه ها و برنامه های صحی در سال یکبار در تمام افغانستان از مردم اعانه و کمک جمع آوری میکنند، به ما و شما همه مناسب است که با آن همکاری کنیم، زیرا که هلال احمر افغانی آن اطفالیکه قلب هایشان سوراخ دارند در خارج تداوی میکنند که کمک کردن در این راستا صدقه جاریه است، زیرا این چقدر بهتر است که به کمک و همکاری ما و شما قلب کسی صحت یاب شود و سبب بقای زندگی وی گردد.

۱۲- برای اشخاص معذور اعضای مصنوعی را گرفتن. از برای اشخاص معذور دستهای پلاستیکی، پای و یا چشم گرفتن صدقه جاریه است.

۱۳- اعطای خون به افراد نیازمند صدقه جاریه است.

۱۴- خریداری امبولانس جهت انتقال زخمی و اموات صدقه جاریه است.

۱۵- اعمار پل ها بالای دریاها و نهرها صدقه جاریه است. اگر کسی بالای دریا و یا نهر پلی را اعمار کند و مردم از آن استفاده کنند، این هم صدقه جاریه است.

۱۶- ساخت و ساز راه ها و سرک ها، اینکه مردم از راه ها و سرک ها در رفت و آمد استفاده میکنند، سپس موارد نامبرده هم صدقه جاریه است که ثواب آن به انسان بعد از مرگ میرسد.

۱۷- در جهاد در سنگر پهره داری نمودن صدقه جاریه است. و اگر کسی در حالت رباط وفات میشود تا روز قیامت اجر و پاداش رباط برای وی میرسد. در حدیث شریف آمده است: (رِبَاطُ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَ قِيَامِهِ ، وَ اِنْ مَاتَ جَرَى عَلَيْهِ عَمَلُهُ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُ ، وَ أُجْرِي عَلَيْهِ رِزْقُهُ ، وَ اَمِنَ الْفَتَانَ) . صحیح مسلم - عبد الباقي (۳/ ۱۵۲۰)

ترجمه:- در سنگر حراست کردن یک روز و یک شب ثواب آن از یک ماه روزه گرفتن و قیام آن بهتر است و اگر کسی در این حالت وفات شود ثواب عمل او برای او جاری است و رزق برایش میرسد و از فتنه قبر در امان میباشد.

فضایل صدقه جاریه:

در آیات قرآن کریم واحادیث نبوی صلی الله علیه وسلم فضائل صدقه جاریه بیان شده است. صدقه جاریه یک عمل صالح است که الله جل جلاله میفرماید که عمل صالح ثواب دارد. الله تعالی میفرماید: {مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّه حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ} النحل: (۹۷) ترجمه: هرکس عمل نیک انجام دهد چه مرد باشد و چه زن و او مومن باشد البته برای او در دنیا زندگی پاکیزه میبخشیم و البته پاداش آنها را در آخرت مطابق نیکو ترین اعمالشان خواهیم داد. عمل صالح به دو نوع است یکی آنکه به اثر استعمال از بین میرود و دیگر آنکه دائم باقی میماند و مردم از آن فائده میگیرند و آن صدقه جاریه است.

الله تعالی میفرماید: که ما آن عملی را مینویسیم که مردم آنرا قبلاً انجام داده اند و از آن فائده دوامدار گرفته میشود. الله تعالی فرموده است: {إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ} یس: (۱۲) ترجمه:-- حقا که ما مرده گان را زنده میگردانیم و آنچه را که پیش فرستاده اند و آثاری را که باقی گذاشته اند مینویسیم و هر چیز را در کتاب آشکاری ثبت کرده ایم.

امام قرطبی در تفسیر این آیت میفرماید: (آثار انسان چیزی است که باقی و یادگار میماند و بدل اثر نیک آن بعد از مرگ برایش داده میشود، مانند آن علمی که به مردم آموخته باشد و یا اینکه کتابی نوشته کرده باشد و یا وقف کرده باشد، یا مسجدی را بنا کرده باشد، یا رباطی را اعمار کرده باشد، یا پلی را ساخته باشد). الجامع لأحكام القرآن (۱۲/۱۵) در حدیث شریف آمده است کسیکه یک طریقه نیک را ایجاد کند، کسانی که بعد از مرگ آن به آن عمل کنند برای او اجر آن میرسد. (من سن فی الإسلام سنة حسنة فعمل بها بعده كتب له مثل أجر من عمل بها). صحیح مسلم - عبد الباقي (۴/۲۰۵۹)

در باره صدقه آیات واحادیث بی شماری آمده است که صدقه جاریه هم شامل آنها میشود. در حدیث شریف آمده است که الله تعالی به همراه صدقه کننده بدون ترجمان - بلا کیف - سخن میگوید: (عن عدي بن حاتم - رضي الله عنه - ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيَكَلِّمُهُ رَبُّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تَرْجُمانٌ ، فَيَنْظُرُ أَيَمَنَ مِنْهُ فَلَا يَرَى إِلَّا مَا قَدَّمَ ، وَيَنْظُرُ أَشْأَمَ مِنْهُ فَلَا يَرَى إِلَّا مَا قَدَّمَ ، وَيَنْظُرُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلَا يَرَى إِلَّا النَّارَ تَلْقَاءَ وَجْهِهِ ، فَاتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ). متفق عليه .

ترجمه:-- عدی بن حاتم رضي الله عنه میگوید: که هیچ کسی از شما نیست مگر اینکه پروردگار او با او سخن میگوید در روز قیامت (بلا کیف) نمی باشد در بین او و در بین پروردگار ترجمانی. می بیند طرف راست خود را نمی بیند مگر آنچه را که قبلاً فرستاده است، باز به طرف چپ خود مینگرد نمی بیند مگر آنچه که قبلاً فرستاده است، باز می نگرد به پیش روی خود نمی بیند مگر آتش را و بروی خود پس خود را حفاظت کنید از آتش اگر چه از پارچه خرما باشد.

در یک حدیث شریف آمده است (سَبْعُ يَجْرِي لِلْعَبْدِ أَجْرُهُنَّ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ، وَهُوَ فِي قَبْرِهِ: مَنْ عَلَّمَ عِلْمًا، أَوْ كَرَى نَهْرًا، أَوْ حَفَرَ بَيْرًا، أَوْ غَرَسَ نَخْلًا، أَوْ وَرَثَ مُصْحَفًا، أَوْ تَرَكَ وَلَدًا يَسْتَغْفِرُ لَهُ بَعْدَ مَوْتِهِ. مسند البزار (۱۳/۴۸۳)، أبو نعیم فی الحلیة (۲/۳۴۴)

ترجمه:-- هفت چیزهای اند که اجر و پاداش آن بعد از مرگ هم به انسان میرسد در حالیکه او در قبر می باشد: شخصی که به کسی علم آموخته است، و یا نهری را حفر کرده است و یا چاهی را حفر کرده است و یا نهالی خرمائی را غرس نموده است و یا مسجدی را اعمار کرده است یا مصحف رابه میراث گذاشته است و یا اولاد صالح از خود بجا مانده است که از برای او از الله تعالی مغفرت میخواهد بعد از مرگ او.

و در حدیث شریف دیگری آمده است که چهار نوع مردم است که برای آنان ثواب بعد از مرگش هم میرسد: (عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ أَرْبَعٌ تَجْرِي عَلَيْهِمْ أَجُورُهُمْ بَعْدَ الْمَوْتِ رَجُلٌ مَاتَ مُرَابِطًا فِي سَبِيلِ

اللَّهُ وَرَجُلٌ عَلَّمَ عِلْمًا فَأَجْرُهُ يَجْرِي عَلَيْهِ مَا عَمِلَ بِهِ وَرَجُلٌ أُجْرَى صَدَقَةً فَأَجْرُهَا يَجْرِي عَلَيْهِ مَا جَرَتْ عَلَيْهِ وَرَجُلٌ تَرَكَ وُلْدًا صَالِحًا يَدْعُو لَهُ). أحمد (۳۶/۶۵۶)

ترجمه:- از ابو امامه باهلی رضی الله عنه روایت است وی میگوید که من از رسول الله صلی الله علیه وسلم شنیدم که میفرمود: چهار اشخاصی است که پاداشت ایشان جاری میباشد پس از مرگ، یکی آنست که در حالت رباط و در راه الله تعالی بمیرد؛

و دیگر آن شخصی است که علم را پخش نماید و اجر آن برایش جاری میباشد و دیگر آن شخصی است صدقه دهد که پاداشت آن برایش جاری میباشد تا آن وقتیکه آن صدقه جاری باشد و دیگر آن شخصی است که فرزند صالح میگذارد که آن برایش دعا میکند.

امام ابوبکر العربی میگوید: از لحاظ وسعت فضل الله رب العالمین آن، ثواب عمل پس از مرگ هم داده میشود چنانچه که ثواب میدهد انسان را در زندگی آن، و آن در شش چیز است: یکی آن صدقه جاریه است، دیگری آن علم است که از آن نفع گرفته میشود، دیگر آن اولاد صالحی است که به پدر و مادر دعا میکند و دیگر غرس کردن نهال است، دیگر کشت زراعت است، دیگر جهاد در راه الله جل جلاله که در خط اول شب را بیدار سپری میکند و از برای مرابط تا روز قیامت ثواب عمل او جاری است. إرشاد الساری للقسطانی (۴/۱۷۱)

در بعضی احادیث صدقه جاریه سه چیز ذکر شده است، و در بعضی روایت ها چهار چیز ذکر شده است و در بعضی آنها هفت چیز ذکر شده است.

امام سیوطی صدقه جاریه را ده موارد ذکر کرده است که آن این است: (نشر و پخش علم، دعای اولاد صالح، غرس نهال خرما، صدقات جاریه، مصحف را که به میراث گذاشته شده باشد، رباط فی سبیل الله، حفر کردن چاه آب، کشیدن نهرها، اعمار کردن جای شب باش برای مسافرین، ساخت محل از برای ذکر، آموختن قرآن از برای دیگران). الدیباچ علی مسلم (۴/۲۲۷)

واقعه:- یک شخص پیش روی ابودرداء رضی الله عنه میگذشت و او نهال چهار مغز را غرس میکرد، آن شخص به ابودرداء گفت: تو این نهال را غرس میکنی در حالیکه این بعد از سالهای میوه میگیرد و توریث سفید هستی؟ ابودرداء برایش گفت: من مسئولیت غرس آن را دارم تا اینکه از میوه آن دیگران استفاده نمایند و ثواب آن به من میرسد. شرح السنة - للإمام البغوی (۶/۱۵۱)

واقعه:- امام بخاری رحمه الله ذکر کرده است که از محدث مشهور عبد الله بن مبارک رحمه الله کسی پرسید ای ابو عبد الرحمن! در زانوهای من از هفت سال به این طرف زخم است و من هر نوع علاج کرده ام و باطیبیان مختلف مشوره کرده ام ولی هیچ فایده نکرد و عبد الله بن مبارک برایش گفت: برو جایی را پیدا کن که مردم آن به آب ضرورت داشته باشند، همانجا چاهی را حفر کن زیرا من امید وارم که وقتیکه در آنجا آب پیدا شود در اینجا خون تو بند میشود که به اثر آن صحت مند میشوی؛ آن شخص همین کار را انجام داد به فضل پروردگار صحت مند شد.

واقعه:- مولانا اشرف علی تهانوی رحمه الله در رابطه به یک رئیس مینویسد: که وی مریض شد و موتر خود را نزد حکیم فرستاد و حکیم را آوردند و حکیم رئیس را معاینه کرد و نسخه برای او نوشت و وقتیکه حکیم رفت نسخه را برای خادم خود داد و برای او گفت: به بازار برو و در دوا خانه قیمت آنرا معلوم کن و وقتیکه او قیمت آنرا معلوم کرد؛ رئیس قیمت آن دوا را برای فقراء تقسیم کرد و گفت: دوا من همین است، این شأن پروردگار است و وقتیکه پول را صدقه کرد در همان وقت صحت مند شد.